

Türkiye’de Gelir Dağılımının Gelişimi

Ezgi Kopuk¹

Özet

Gelir dağılımı, ülke ve bireylerin refah düzeyleri, satın alma gücü, sosyal yaşam ve ekonomik varlıklarını adaletli bir şekilde sürdürmesi için önemli bir unsurdur. Gelir, bir ülkede yaşayan bireyler arasında ne kadar adil dağıtılsa, o ülkenin ekonomik gelişiminin artmasıyla birlikte medeni ve güvenli yaşam standartları neticesinde ekonomik kalkınmanın önü de açılmış olur. Gelir dağılımı harcama, tasarruf ve yatırım açısından bireysel ve ekonomik güçler üzerinde belirgin bir etkiye sahip olması ve ekonomi yönetiminin esas unsurlarından biri olması sebebiyle bu bölümde gelir dağılımının teorik yapısı ve ekonomik ilişkisi ele alınmıştır. Daha sonra Türkiye’de uygulanmış gelir dağılımı politikaları incelenerek, mevcut verilerle Türkiye’de gelir dağılımını ifade eden Gini katsayısı ve yoksulluk oranları değerlendirilmiştir.

Giriş

Gelir ve gelirin dağıtılması uzun yıllardır ekonomi ve siyasetin gündemini oluşturmaktadır. Küreselleşme ve inovasyonun ilerleyişi gelir dağılımında farklılıkları ortaya çıkarmakta ve bu da gelir dağılımı konusunu güncel tutmaktadır. Hızla dönüşen dünyada gelir dağılımı adaletinin korunması ve gelirin eşit bir şekilde dağılımının sağlanması politik, siyasi ve ekonomik stratejilerle düzenlenmeye çalışılmaktadır. Çünkü bir toplumda yaşayan bireylerin gelirden eşit derecede pay alması kişilerin ekonomik özgürlük ve refah paylarını sektörel anlamda geliştirmelerine, istihdam çeşitliliğinin ve talebinin artmasına olanak sağlayarak mikro düzeyden makro düzeye ekonomik büyümenin önünü açmaktadır. Bu açıdan gelirin dağıtılması ekonomik bir olgu olsa da, kişilerin medeni yaşam standartlarına ulaşması kişisel ve toplumsal ahlaki değerlerin korunması bakımından da sosyal bir unsurun parçasını oluşturmaktadır (Güder, 2019: 199).

1 Dr., ezgiikopuk@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7242-1160.

Gelir dağılımının ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda çok yönlü bir nitelik kazanmasının altındaki varoluş yine ekonomi yönetimine dayanmaktadır. Bu doğrultuda gelirin dağılımı hakkında bilgi edinilmesi ve sistemik anlayışın geliştirilmesi için ekonomik gelişimler dikkatle takip edilmelidir. Bu bir ülkenin tüm toplumsal yapılanmasının esasını oluşturmaktadır. Gelir dağılımının bu kadar hayatın içinden bir unsur olması sebebiyle gelir adaleti anlayışının geliştirilmesi, bilincinin artırılması ve farkındalıkla farklı bakış açılarının ortaya çıkarılması için gelir dağılımının ekonomik gelişiminin incelenmesi oldukça önemlidir. Bu önem kapsamında çalışmada öncelikle gelir dağılımının tanımı, çeşitleri, ölçütleri ve gelir dağılımını etkileyen faktörler ele alınmıştır. Daha sonra Türkiye’de gelir dağılımının gelişimi hakkında bilgi verilmesi amacıyla Türkiye’de uygulanan gelir dağılımı politikaları ve istatistiki verileri incelenmiştir. İncelemeler sonucunda Türkiye’nin gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığı ve buna bağlı olarak yoksulluk sınırının da yükseldiği tespit edilmiştir.

1. Gelir Dağılımı ve Çeşitleri

Gelir dağılımı, bir ekonomide yaşayan bireyler tarafından üretilen hizmet ve ürünlerden elde edilen gelirin, o ekonomide yaşayan bireylere dağıtım araçları ile paylaşılmasını ifade etmektedir (Karabulut, 2006: 22). Bu gelir dağılımları özel sektör ve kamu tarafından dağıtılmakla birlikte, vergi ve sübvansiyonlardan önce veya sonra yapılabilmektedir. Özel sektör ve kamu, geliri dağıtırken yetenek, işleyiş, temel ihtiyaçlar ve insani gelişim gibi faktörleri göz önünde bulundurarak hareket etmektedir. Bu da ekonomide faaliyet gösteren bireylerin gelirlerinde farklılıklar ortaya çıkarmaktadır (Stewart, 2000: 4). Ayrıca ülkelerin uyguladıkları politikalar, üretim faktörlerine sahip olunması, işgücünün örgütlenmesi, kamusal yapılanma, siyasal etkinlik, geleneksel yaklaşımlar gibi birçok faktör gelir dağılımının farklı yapılanmasına neden olabilmektedir. Gelir dağılımının etkilendiği bu durumların aksine, gelir dağılımının da etkilediği unsurlar vardır. Özellikle harcama, üretim, sermaye birikimi ve servet edinimi gibi faaliyetlerin esas belirleyicisidir (Ulutürk ve Ersezer, 2005: 89).

Gelir dağılımı, hanehalkı, fonksiyonel, bölgesel, sektörel ve işlevsel gelir dağılımı gibi farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir. Burada hane halkı gelir dağılımı, nüfusun en düşük gelir gruplarından en yüksek gelir gruplarına göre sıralanması ve toplam gelir içindeki payı dikkate alınarak yapılırken fonksiyonel gelir dağılımında üretimde çalışan ücretli kesim ve diğer kesimlerin paylarının belirlenmesiyle gelir dağılımı yapılmaktadır (Akın, 2015: 10). Fonksiyonel gelir dağılımı, hane halkı gelir dağılımından farklı olarak refahın belirleyicisi niteliği taşımaktadır. Çünkü tasarruf, birikim büyüme gibi makro

ekonomik şartların ve hanchalkı gelir dağılımının esas belirleyicisidir. İşlevsel gelir dağılımı, diğer gelir dağılımlarından farklı olarak karlar, ücretler ve kira gibi unsurların dağılımını ifade etmektedir (Stewart, 2000: 4). Bölgesel gelir dağılımı, hanchalkı gelir dağılımıyla benzerlik göstermekle birlikte, gelirin dağıtımında bir ülkeyi oluşturan farklı bölgelerin milli gelirden aldığı pay esas alınmaktadır. Bu gelir dağılımında her bölgenin milli gelire katkısı farklı olduğu için gelirden aldıkları pay da farklılık göstermektedir. Son olarak sektörel gelir dağılımı ise bir ülkenin sahip olduğu sektörlerin elde ettikleri gelire göre dağılımını ifade etmektedir. Özellikle sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinden elde edilen karlılığın farklı olması sebebiyle paylaşılan gelir de farklılıklar içermektedir (Işık, 2006: 123).

2. Gelir Dağılımının Ölçülmesi

2.1. Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi, 1905 yılında Lorenz tarafından gelir dağılımının tespit edilmesi için geliştirilmiştir. Eğrinin amacı, toplam gelirin ne kadarının belirli bir nüfus yoğunluğunda toplandığını göstermektir. Başka bir ifadeyle Lorenz eğrisi, gelirin kümülatif oranını bireylerin kümülatif oranıyla bağlantılandırmaktadır (Bellù ve Liberati, 2005: 2).

Lorenz eğrisi ile gelir eşitsizliğinin tespitinin yanı sıra gelir eşitsizliğinin zamansal değişimi, eşitsizlik yapısının nasıl farklılara uğradığı ve ülkeler arasındaki gelir dağılımı eşitsizliğinin nasıl gerçekleştiği hakkında çıkarımlar yapılabilmektedir. Bu kasamda Eşitlik Açığı eğrisi, Toplam Lorenz eğrisi ve Genelleştirilmiş Lorenz eğrisi olmak üzere üç farklı denklem içerisinde değerlendirilebilmektedir. Bu üç eğri çeşidinin hesaplanmasında kullanılan denklemler aşağıda sırasıyla gösterilmektedir (Topuz ve Sekmen, 2020: 108-109)

$$EG_x^j(p) = p - \frac{\sum_{i=1}^N X_i I(X_i \leq Q_x^{p,j}) J_i}{\sum_{i=1}^N X_i J_i} = p - L_x^j(p). \quad (1)$$

$$TL_x^j(p) = \sum_{i=1}^N X_i I(X_i \leq Q_x^{p,j}) J_i. \quad (2)$$

$$GL_x(p) = \int_{-\infty}^{Q_x^p} x dF_x(x). \quad (3)$$

X: Gelir değişkeni

$F_x \cdot (x) = \Pr(X \leq x)$: X'in kümülatif dağılımı

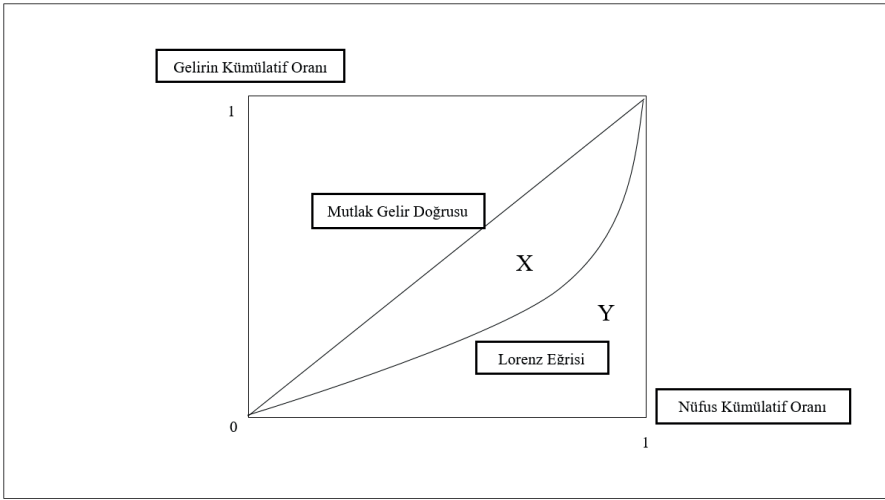
Kuantil fonksiyon: $p \in [0,1]$ iken $Q_x \cdot (p) = F_x^{-1} \cdot (p) = \inf\{x | F_x \cdot (x) \geq p\}$

$Q_x^{p,j}$: j alt nüfus kümesi içinde X’in p kuantili

Eşitlik açığı eğrisi: Nüfusun en yoksul px100’lük kesiminin toplam gelirden aldığı payın, bu nüfusun toplam paydan alması gereken orandan sapmasını göstermektedir.

Toplam Lorenz eğrisi: Alt nüfus grubunda yer alan en yoksul px100 arasındaki çıktıının kümülatif toplamını ifade etmektedir.

Genelleştirilmiş Lorenz eğrisi: Kümülatif sonuç ortalamasını göstermektedir.

Şekil 1: Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi kare şeklinde bir diyagram içerisinde yer almakta olup, yatay ekseninde nüfusun kümülatif payları, dikey ekseninde ise nüfusun belirli bir oranı için gelirin kümülatif oranı belirtilmektedir. Burada Lorenz eğrisi eşit kümülatif nüfus paylarının gelirden aldıkları kümülatif payların işaretlenmesi ile elde edilmektedir. Eğrinin mutlak eşitlik doğrusuyla çakıştığı durumda bireylerin gelirden %100 oranında eşit pay aldığı tespit edilirken, lorenz eğrisinin mutlak gelirden uzaklaştığı durumunda gelir eşitsizliğinin arttığı, eğrinin yatay ve dikey ekseninde yer alması ile de gelir eşitsizliğinin tam olduğu belirlenmektedir.

2.5. Atkinson Katsayısı

Gelir dağılımı ölçümünde kullanılan bir diğer önemli ölçüt Atkinson katsayısıdır. Atkinson, geliştirdiği katsayıyı sosyal refah fonksiyonu ile ortaya koymuştur. Katsayıya göre, bir ülkenin gelir dağılımına 0 değerini vermesi durumunda, o ülkenin gelir dağılımına kayıtsız kaldığı anlaşılabilir. Katsayı ne kadar fazla artarsa, o ülkenin gelir dağılımı eşitsizliğine verdiği tepki de artmaktadır. Kısaca bu katsayının artması ülkenin gelir dağılımında eşitsiz bir yapılanma eğilimini göstermektedir (Çobanoğlu ve Yılmaz, 2019: 2635). Diğer bir deyişle bir ülkede yaşayan bireylerin mevcut gelir dağılımından mutlak eşitlik gelir seviyesine geçerken vazgeçtiği gelir Atkinson ölçütü olarak tanımlanmaktadır. Burada toplumun vazgeçebileceği gelir miktarı, o toplumun sosyal refah fonksiyonu ile ilişkilidir (Kılıcı ve Karaca, 2019: 974).

3. Gelir Dağılımını Etkileyen Ekonomik Etkenler

Gelir dağılımını etkileyen yapısal ve yapısal olmayan birçok unsur vardır. Yapısal olarak özellikle inovasyon çağıının etkisiyle dijitalleşme ve teknoloji üretimi istihdamın yeniden şekil almasına (Özçelik vd., 2018), yeni sektörlerin ortaya çıkmasına, ürün ve üretim sürecinin farklılaşmasına olanak sağlayarak milli gelirdeki payların değişimine sebep olmuştur. Bu da gelir dağılımının yeniden şekil alması için üzerinde baskı yaratmıştır. Yapısal olmayan etkenler ise ekonomik ve siyasi politikalar ve kararlarla gelişen makro ve mikro ekonomi uygulamaları ile mali yönetim anlayışına dayanmaktadır. Bu bölümde gelir dağılımına doğrudan etki eden ekonomik göstergeler dikkate alınmıştır.

3.1. Ülke Ekonomileri

Ülkeler ekonomik gelişimlerini sağlamak için ekonomi politikalarını büyüme ve kalkınma odaklı dikkate almalarının yanı sıra halkın gelirden eşit pay almasına yönelik politikaları da göz ardı etmemektedirler. Bu politikalarla hükümetler hem kişi başı gelirin artmasını hem de gelirden alınan payın tek bir yüzdelik kesime ait olmadan tüm bireyler tarafından eşit dağılımını hedeflemektedir (Acar, 2015: 49).

3.2. Enflasyon

Gelir dağılımındaki eşitsizliği artıran etkenlerin başında enflasyon gelmektedir. Enflasyon hanchalkının alım gücü ve refahında doğrudan bir etki yarattığı için öncelikli olarak gelir dağılımını etkilemektedir. Enflasyon oranlarındaki her bir artış gelir dağılımı eşitsizliğini de artırmaktadır.

Enflasyon oranları azaldıkça bu etkinin pozitifte döndüğü görülmektedir. Ayrıca makul düzeylerde seyreden enflasyonun rekabet ortamı yaratarak ekonomik gelişim ve gelir dağılımı üzerinde olumlu bir etki yarattığı bilinmektedir (Çelik v e Erkişi, 2022: 255).

3.3. İşsizlik

İşsizlik hanehalkının gelirinde azalmaya sebep olduğu için gelirde eşitsiz dağılımı ortaya çıkarmaktadır. Özellikle teknoloji, ticaret kayması ve inovasyon kaynaklı meydana gelen kitlesel işsizlikler toplumsal gelir dağılımı eşitsizliğinde oldukça etkilidir. Aynı zamanda ülkede artan işsizlik nedeniyle ücret pazarlığı emek gücü üzerine baskı yaratarak reel ücret artışlarının azalmasına ve bu da gelirin adaletsiz dağılımına sebep olacaktır (Durak ve Akalın, 2022: 74).

3.4. Göç

Gelir dağılımını etkileyen başka bir unsur göçtür. Göç istihdamla ilişkili olarak gelir dağılımını etkilemektedir. Ülke göç alıp vermesine göre farklılık gösteren gelir dağılımı eşitsizliği, ülkenin göç alması durumunda artmakta, ülkenin göç vermesi durumunda ise azalmaktadır. Ayrıca ülke içerisinde sektörler arasın özellikle tarımdan sanayi sektörüne olan istihdam göçlerinde gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığı görülmektedir (Acar, 2015: 49).

3.5. Bütçe Açıkları

Bütçenin gelir ve gideriyle ilişkili olan gelir dağılımı, bütçenin açık verdiği durumlarda olumsuz etkilenebilmektedir. Bütçe açığı ile karşılaşıldığında, yüksek gelir gruplarının vergi oranlarının düşürülmesi, orta ve düşük gelirliden alınan vergi oranlarının artırılması sonucunda ciddi bir gelir dağılımı adetsizliği ile karşılaşmaktadır. Ayrıca bütçe giderlerinde faiz ödemelere büyük bir paya sahip ise bu da gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Diğer yandan bütçeden yapılan harcamalar personel, sosyal güvenlik, yatırım gibi bireylerin gelirini artırıcı sebeplerle yapılıyorsa, bu gelir eşitsizliğini azaltmaktadır (Dişbudak ve Süslü, 2007: 5).

4. Türkiye’de Gelir Dağılımı Politikaları

Sosyal devlet anlayışıyla ve ekonomik refah artışının sağlanması amacıyla elde edilen gelirin toplumda yaşayan bireylere eşit şekilde pay edilmesi toplumsal barışın ve adaletin sağlanmasında oldukça önemlidir. Sosyal refah devletinin toplumsal bilince nüfuz edilmesi için özellikle eğitim, sağlık, beslenme gibi insani yaşam alanlarının sadece toplumun belli kesimine değil, tamamına eşit bir şekilde ulaştırılması gerekmektedir. Sosyal devlet

anlayışından uzaklaşılması ile gelir dağılımında ortaya çıkan eşitsizlik, hükümetlerin siyasi varlığını sürdürmelerinde en büyük engeldir. Bu sebeple hükümetler hem toplumun hem de iktidarın temelini oluşturmak için gelir dağılımını eşitliğini sağlamak zorundadırlar. Dolayısıyla hükümetler gelir dağılımına doğrudan gelir transferleri, vergi indirimleri veya ek vergiler, kamu sübvansiyonları gibi araçlarla gelir dağılımını eşitlemeye yönelik politikalarla müdahale etmektedir (Erçakar ve Güvenoğlu, 2018: 46).

Türkiye 1970’li yılların sonunda ortaya çıkan krizle birlikte küreselleşme ve hem ticari hem de ekonomik serbestleşme politikalarına yönelmiştir. Ülkenin kapalı ekonomi yönetim anlayışı tıkanmış ve böylelikle dışa dönük ihracata dayalı büyüme yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşımla birlikte daha çok üretimin yapılması ve daha fazla pazara ulaşmanın önemi ortaya çıkmıştır. Kamu ihracata dayalı büyüme kapsamında 24 Ocak 1980 yılında istikrar kararlarını yayınlayarak istihdam, büyüme ve gelir paylaşımına yön vermeyi amaçlamıştır. Ülkenin aldığı serbestleşme hareketleri kapsamında özel sektörün yapılanmasına yönelik kredi faizlerinin serbest bırakılması, sübvansiyonlar, teşvikler, vergi indirimleri, ucuz krediler, vergi iadeleri gibi birçok alanda yenilikler yapılmıştır. Ancak ülkenin siyasi ve ekonomik sistemi düzenleyememesi ile birlikte istikrarlı bir politika uygulamasının engellenmesi sonucu istenilen hedefler ve seviye yakalanamamıştır. Türkiye olumsuz bu süreçlerin önüne geçmek için kalkınma planları ile sistemli bir yapılanmayı sürdürmeye çalışmıştır. 1985’li yılların sonunda hane halkının gelir ve refahını arttırmanın yanı sıra insani yaşamın desteklenmesi için düşük faizli krediler, toplu konut uygulamaları, ücretlilere vergi iadelerinin yapılması ile transferlerin sağlanması ve zorunlu tasarruf gibi girişimler faaliyete geçirilmiştir. Ülke ekonomik gelişimi yakalamak için 1980 yılından günümüze kadar gerek ülke içi yönetim gerekse uluslararası örgütlerle planlı bir ekonomi sistemini kurmaya çalışsa da ülkenin 1994, 2001, 2008 ve mevcut dönemdeki krizler sebebiyle gelir dağılımında eşitlik sürdürülebilir bir nitelik kazanamamıştır (Cicioğlu, 2013).

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye, gelir dağılımında istenilen seviyeye ulaşmak için kuruluşundan bugüne birçok uygulamaları hayata geçirmiştir. Türkiye’nin gelir dağılımında eşitliği sağlamak için uyguladığı bazı politikalar şunlardır (Peçe, Ceyhan ve Akpolat, 2016: 139).

- Yeni ve genç girişimciler verilen destekler
- KOBİ verilen teşvikler
- Sosyal yardım destek programları ve bunlara ayrılan fonlar
- Asgari ücretin reel artışının sağlanması

- İşsizlik sigortası
- İşsizliğin azaltılması için uygulanan politikalar
- Kamuda çalışan ve emekli olanların ücret artışları, en düşük dereceli ücret alanların gelir düzeyleri dikkate alınarak artırımın gerçekleştirilmesi

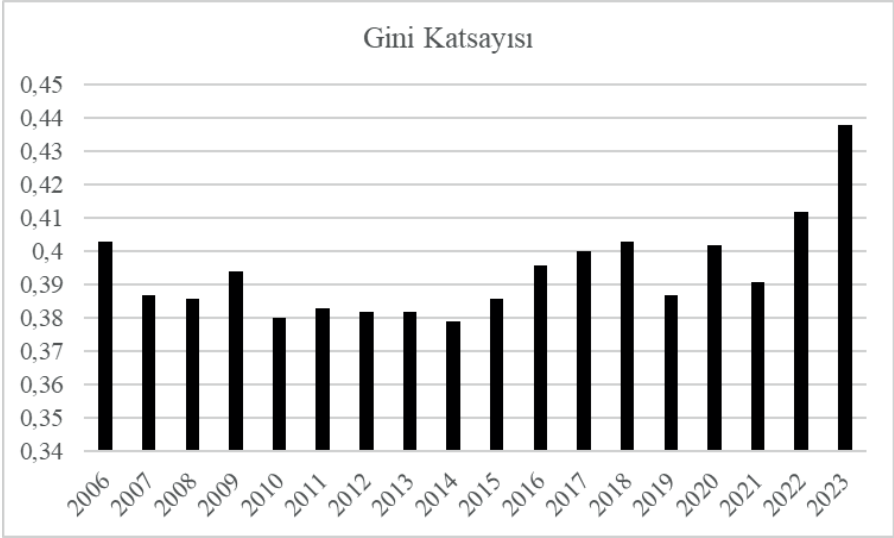
Türkiye’de 1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF), 2011 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’nün kurulması ile sosyal transferlere gelir dağılımının adil olması ve bireylerin refah düzeylerinin eşitlenmesi için büyük önem gösterilmiştir. Uygulanan bu politika doğrultusunda 2013 yılında GSYİH içerisinde %1,35 olan sosyal yardım payı, 2021 yılında %1,74 çıkmıştır. Oransal olarak artan bu payın gelir dağılımındaki etkisinin olumlu olması beklenmektedir. Ancak payın yükselmesi aynı zamanda sosyal yardıma muhtaç olan birey sayılarındaki artışla da doğru orantılı olabilmektedir. Bu da politikanın sosyal refah devleti anlayışından uzaklaştığını göstermektedir. Sosyal yardım payı her ne kadar oransal olarak artışla bir pozitif etki gösterse de, bu payın azalması ekonomik gelişimin de göstergesi olabilmektedir. Bu bakımdan sosyal yardım politikasının gelir dağılımındaki olumlu etkisini anlayabilmek için işsizlik oranları, beşeri sermaye, nüfusun yaş dağılımı gibi istihdamı ve istihdamın sosyal haklarının belirlenmesi gerekmektedir (Özsoy, 2024: 360).

Günümüz şartlarında artan dijitalleşme, Sanayi 4.0 ve teknolojik ilerleme istihdamın dönüşümünü ve bu da elde edilen gelirin yeniden şekil almasını ortaya çıkarmıştır. Gelir dağılımının hükümet politikalarıyla istenilen düzeye ulaşması için yetersiz kalınacağı bir piyasa gelişmiştir. 11. Kalkınma Planı’nda teknoloji üretiminin artmasıyla nitelikli işgücü talebine yanıt verebilmek için işgücüne gerekli niteliklerin kazandırılması ve yeniden beceri ediniminin sağlanması uzun dönemde gelir dağılımını olumlu etkileyeceği belirtilmiştir. Emegın yeniden nitelik kazandırılmasını içeren geçiş sürecinde ekonominin yanı sıra yeni gelişen durumlara adaptasyonun sağlanması için zamansal olarak gelir dağılımında eşitsizlikler meydana gelebilmektedir. Ülke mevcut dönemde gelir dağılımı eşitlemek için özellikle beşeri sermaye başta olmak üzere, ileri düzey teknoloji, inovatif ürün ve üretim süreci, dijitalleşme gibi bir dizi alanda strateji yönetimleri geliştirmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

5. Türkiye’de Gelir Dağılımı

Bir toplumda belli bir dönemde elde edilen gelirin o toplumda yaşayan bireyler arasında paylaşılmasını ifade eden gelir dağılımı, ülkenin ekonomik şartlarını, gelişimi, kalkınması, yoksulluk seviyesi, yolsuzluk düzeyi, gelir farkları, sermaye birikimi gibi birçok unsur hakkında çıkarım yapılmasına olanak sağlamaktadır (Çakır, 2022: 566). Bu bakımdan gelir dağılımının araştırılması ekonomik varlığın sürdürülmesi, mevcut durum hakkında bilgi edinilmesi ve gelecek ekonomi politikalarının şeklinin belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımında gözlemlenen dengesizliklerin giderilmesi ve takip edilmesi ekonomik niteliğin artırılmasında stratejik bir önem kazanmaktadır. Türkiye de gelişmekte olan ve geçmişinden bugüne yüksek enflasyona maruz kalan bir ülke olması nedeniyle gelir dağılımı dengesizliği ile sürekli karşılaşmıştır.

Şekil 3: Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı

Kaynak: TÜİK, 20.07.2024.

TÜİK’te var olan dönemler dahilinde ele alınan hanehalkı kullanılabilir gelire göre Gini katsayısı değerleri Şekil 3’de gösterilmektedir. Şekil incelendiğinde gelir dağılımının eşitliğe en yakın olduğu dönemler 2010 ve 2015 yılları arasında gösterilmektedir. Diğer yıllarda özellikle 0,40 bandını geçen dönemlerde gelir dağılımındaki adaletsizlik hissedilir düzeylere ulaşmıştır. İncelenen dönemler arasında ise 2023 yılı yüksek enflasyon ve ekonomi politikasının düzensiz yönetimi sebebiyle çıkan kriz neticesinde

gelir dağılımı eşitsizliği en yüksek seviyeye ulaşmış ve gelir farklılıkları arasındaki makas daha fazla açılmıştır.

Tablo 1: Hanhalkı Kullanılabilir Gelire Göre Bölgesel Gini Katsayısı

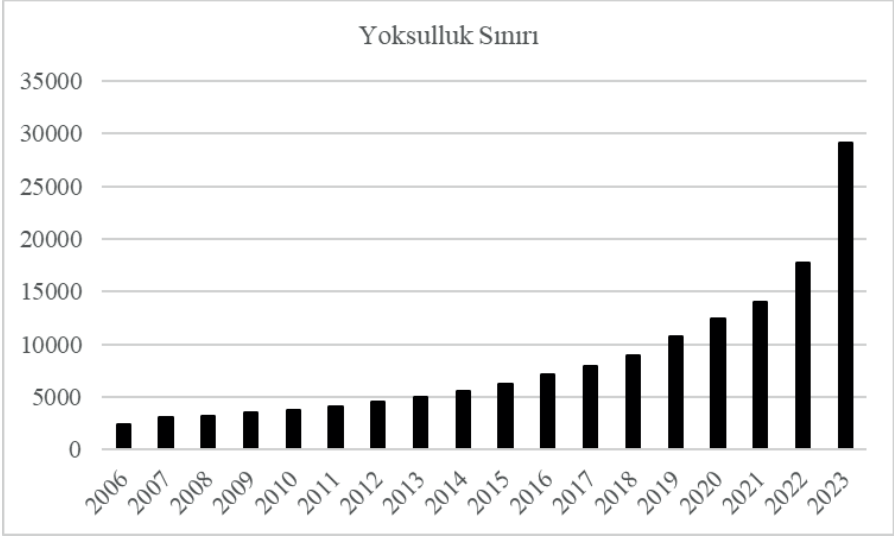
Tarih	TR6	TR5	TR8	TR2	TR9	TR4	TR3	TRC	TRA	TR7	TRB
2006	0,40	0,39	0,36	0,35	0,39	0,39	0,41	0,38	0,36	0,35	0,38
2007	0,41	0,36	0,36	0,33	0,35	0,38	0,37	0,35	0,39	0,34	0,37
2008	0,37	0,39	0,37	0,33	0,37	0,33	0,38	0,39	0,43	0,34	0,36
2009	0,38	0,38	0,38	0,37	0,37	0,36	0,38	0,40	0,38	0,4	0,38
2010	0,38	0,35	0,34	0,37	0,32	0,32	0,38	0,38	0,37	0,36	0,38
2011	0,39	0,36	0,33	0,37	0,33	0,32	0,4	0,37	0,37	0,36	0,38
2012	0,39	0,35	0,33	0,38	0,33	0,34	0,39	0,34	0,37	0,36	0,35
2013	0,39	0,38	0,32	0,35	0,32	0,32	0,38	0,36	0,38	0,34	0,35
2014	0,39	0,39	0,33	0,37	0,33	0,35	0,37	0,36	0,39	0,36	0,36
2015	0,39	0,38	0,35	0,38	0,33	0,35	0,37	0,36	0,37	0,36	0,35
2016	0,39	0,39	0,36	0,39	0,36	0,34	0,38	0,34	0,35	0,38	0,37
2017	0,38	0,37	0,35	0,40	0,34	0,36	0,38	0,34	0,33	0,35	0,35
2018	0,39	0,38	0,37	0,41	0,34	0,35	0,37	0,37	0,34	0,37	0,33
2019	0,37	0,36	0,35	0,38	0,36	0,32	0,36	0,36	0,33	0,36	0,33
2020	0,39	0,38	0,35	0,37	0,36	0,32	0,38	0,36	0,34	0,36	0,33
2021	0,38	0,36	0,36	0,37	0,35	0,32	0,37	0,35	0,36	0,37	0,31
2022	0,39	0,41	0,38	0,38	0,37	0,35	0,39	0,35	0,37	0,4	0,33
2023	0,42	0,46	0,40	0,43	0,41	0,38	0,42	0,38	0,42	0,44	0,35

Not: Akdeniz-TR6, Batı Anadolu-TR5, Batı Karadeniz-TR8, Batı Marmara-TR2, Doğu Karadeniz-TR9, Doğu Marmara-TR4, Ege-TR3, Güneydoğu Anadolu-TRC, Kuzeydoğu Anadolu-TRA, Orta Anadolu-TR7, Ortadoğu Anadolu-TRB

Kaynak: TUIK, 20.07.2024.

Türkiye’nin bölgesel gelir dağılımını gösteren Gini katsayıları tablo 1’de gösterilmektedir. İncelenen dönemlerde gelir dağılımının en fazla eşitsiz olduğu bölgeler Akdeniz-TR6, Batı Anadolu-TR5 ve Ege- TR3 olarak görülmektedir. Bu bölgeleri sanayinin en fazla yoğunlaştığı bölgelerden biri olan Batı Marmara-TR2 takip etmiştir. Genel yapıda tüm bölgeler eşit seviyede Gini katsayılarına sahip olmakla birlikte, 2023 yılında her bölgenin Gini katsayısı yaklaşık olarak 0.04 puan artmıştır. Bu artış hem araştırılan dönemler içerisinde hem de 2022 yılına göre en fazla gerçekleşen artış olmuştur.

Şekil 4: Türkiye'nin Yoksulluk Sınırı

Not: Yoksulluk Sınır Riski %50 dikkate alınmıştır.

Kaynak: TÜİK, 20.07.2024.

Gelir dağılımında ortaya çıkan eşitsizlik gelir grupları arasındaki farkı açmakla birlikte, nüfusun belli bir kesiminin daha fazla gelir elde etmesine, belli bir kesiminden daha fazlasının ise gelir kaybetmesine neden olmaktadır. Bu da ülkedeki refah düzeyini düşürerek yoksulluk oranlarını hızla artırmaktadır. Türkiye’de yoksulluk sınırı TÜİK’te yer alan veriler ışığında her geçen gün daha fazla artmıştır. 2006 yılından 2012 yılına kadar makul artışlar gözlemse de, 2012 yılından sonra bu artışlar daha yüksek seviyede gözlemlenmiştir. Özellikle 2022-2023 döneminde neredeyse yoksulluk sınırında %100’e yakın bir değerde artış gerçekleşmiştir.

Sonuç

Gelir, bireyin ekonomik yaşamını idame ettirebilmesinin ve insani yaşam standartlarını elde etmesinin birincil unsurunu oluşturmaktadır. Gelirin toplumda istihdam edilen ve aile bireylerinin refah düzeylerini dikkate alarak toplumun genel gelir yapılanmasına göre dağılımı eşitlik, adalet ve sürdürülebilir bir ekonomik varlık açısından oldukça önemlidir. Bu kapsamda her ülke gelirin eşit bir şekilde dağılımını sağlamaya yönelik politika, uygulama ve stratejik yönetimler geliştirmektedir. Gelir dağılımının en yüksek eşitsizliğe ulaştığı ülkeler gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler

bu politika ve stratejilerin yönetiminde zorlanabilmektedir. Çünkü gelir dağılımını eşitleyecek olan makro ekonomik unsurların, üretim artışının, katma değeri yüksek üretimde rekabet gücünü elde etmenin, inovatif yatırımların, teknoloji açığının kapatılmasının, beşeri sermaye oluşumunun desteklenmesi gibi birçok faaliyet alanın gözetilmesi gerekmektedir.

Gelişme niteliği taşıyan Türkiye, ekonomik dengelerin ve gelişimin sağlanmasında politik dengesizlik ve krizlerle karşılaştığı için gelir dağılımının eşitlenmesinde istenilen başarıyı sağlayamamıştır. Özellikle 2015 yılından sonra gelir dağılımındaki eşitsizlik oranları gittikçe artmıştır. 2023 yılında ise araştırılan dönemler içerisinde en yüksek seviyeye ulaşarak, emeğin değeri göz ardı edilmiş, gelir farklılığında orta ve alt gelir düzeylerinde kalan bireyler refah seviyelerini kaybederek yoksullaşmışlardır. Nitekim 2012 yılından sonra hızla artan yoksulluk sınırı, 2023 yılında bir önceki döneme göre yaklaşık %100 oranında artmıştır.

Türkiye’nin sergilediği bu olumsuz tablo Gini katsayısının en düşük olduğu 2010-2014 döneminde ve yoksulluk sınırının daha fazla artmaya başladığı 2012 yıllarında kontrol altına alınabilseydi, bugün yüksek gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk sınırı ile karşılaşılmayacaktı. Bu durum ülke içerisinde ekonomik dengeleri altüst ettiği gibi sosyal yaşamın zorlaşmasına, insani yaşam standartlarının kaybedilmesine, suç oranlarının artmasına neden olabilmektedir. Ayrıca istihdamın açık verdiği bir ülkeye fazladan işgücü enjeksiyonu, yerel toplumun gelir dağılımının bozulmasına ve gelir kaybına yol açmıştır. Türkiye öncelikli olarak yerel olmayan fazla işgücü potansiyelini ortadan kaldırarak üretim artışının yeniden canlandırılması ve üretim artışının daha fazla potansiyel taşıdığı sektörlerde istihdamın önünü açmalıdır. Aynı zamanda küresel çapta Sanayi 4.0’ın getirdiği inovatif dönüşüme adaptasyonu sağlayabilmek için beşeri sermayenin yeniden beceri kazandırılması ve geliştirilmesi için uluslararası iş birliklerini artırmalıdır. Bununla birlikte vergi adaleti, sosyal yaşam destekleri, işgücüne dahil olamayan bireyler için gelir transferleri toplumsal gelir dağılımı eşitliğine göre mali açıdan yeniden düzenlenmelidir.

Kaynakça

- Acar, İ. (2015). Türkiye’de Gelir Dağılımı. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(8), 43-59.
- Akın, F. (2015). Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımı Müdahale Gereği. *İş ve Hayat*, 1(1), 9-24.
- Başkanlığı, T. C. (2019). *11. Kalkınma Planı (2019-2023): 100. Yıl Türkiye Planı*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Bellù, L. G., & Liberati, P. (2005). Charting Income Inequality: The Lorenz Curve. *The EASTPol*, 1-17. <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/7c681f66-90d8-4c4e-b006-8e6931bfb034/content> adresinden alındı
- Cicioğlu, Ş. (2013). Türkiye’de 1980 Sonrası Gelir Dağılımının Ekonomi Politikaları ve Krizler. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(2), 29-49.
- Çakır, M. (2022). Türkiye’de Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler: Bölgesel Analiz. *16th International Conference on Knowledge, Economy & Management Proceeding*, 566-576.
- Çakmak, A. İ., & Tosun, B. (2017). Ekonomik Büyüme-Gelir Dağılımı İlişkisi: Kuznets Hipotezinin Seçilmiş Ülkeler Üzerine Araştırılması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi KOSBED*(33), 33-44.
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsiliği ve Yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*(59), 89-132.
- Çelik, D., & Erkişi, K. (2022). Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörler. *Erciyes Akademi*, 36(1), 253-269.
- Çobanoğlu, F., & Yılmaz, H. İ. (2019). Türkiye’de Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Gelir Eşitsizliğinin Ölçümü. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 2633-2646.
- Dereli, D. (2024). *Finansal Derinleşme ve Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki: Farklı Gelir Grubuna Ait Ülkeler için Panel Veri Analizi* (Cilt Doktora Tezi). Çanakkale: T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Dişbudak, C., & Süslü, B. (2007). Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımını Belirleyen Makroekonomik Faktörler. *Ekonomik Yaklaşım*, 18(65), 1-23.
- Durak, S., & Akalın, G. (2022). Türkiye’de Gelir Dağılımının Belirleyicileri. *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(2), 69-86.
- Erçakar, M. E., & Güvenoğlu, H. (2018). Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış. *Sosyal Bilimler Metinleri*(1), 38-53.
- Güder, F. (2019). Yüksek Gelirli Ülkelerde Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler. *Fiscaoeconomia*, 3(2), 198-216.
- Işık, N. (2006). Sektörel Gelir Dağılımının Ekonomik Büyüme Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, 119-127.

- Karabulut, T. (2006). Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı Araştırmalarının Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9(1), 21-36.
- Kubar, Y. (2011). Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994–2007) Analizi. *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 227-246.
- Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*, XLV(1), 1-30.
- Kübra Karkuş Kılıcı, C. K. (2019). Gelir Dağılımın Ölçülmesi ve Devletin Gelir Dağılımına Müdahalesi. *ECONDER. I. Uluslararası İktisat, İşletme ve Sosyal Bilimler Kongresi* (s. 671-678). Karabük: Karabük Üniversitesi.
- Özsoy, D. (2024). Türkiye’de Gelir Dağılımı Çalışmaları ve Gelir Dağılımında Sosyal Transferlerin Etkisinin Türkiye ve Avrupa Birliği Karşılaştırması. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(27), 356-372.
- Peçe, M. A., Ceyhan, M. S., & Akpolat, A. (2016). Türkiye’de Gelir Dağılımının Ekonomik Büyümeye Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 2(1), 135-148.
- Stewart, F. (2000). Income Distribution And Development. *QEH Working Paper Series - QEHWPS37*, 1-37. doi:http://dx.doi.org/10.4337/9781843767473.00014
- Topuz, S. G., & Dağdemir, Ö. (2016). Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Kuznets Ters-U Hipotezi’nin Geçerliliği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(3), 115-130.
- Topuz, S. G., & Sekmen, T. (2020). Türkiye’de Hanchalkı Gelir Eşitsizliğine Etki Eden Faktörlerin Lorenz ve Yoğunlaşma Eğrileri ile Analiz Edilmesi ve Bölgeler Arası Karşılaştırma. *Curr Res Soc Sci*, 6(2), 103-124.
- TUİK. (2024, 07 20). *Gelir Dağılımı İstatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=gelir-yasam-tuketim-ve-yoksulluk-107&dil=1> adresinden alındı
- Ulutürk, S., & Ersezzer, D. (2005). Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 88-105.